

KONST OCH UTRYMME

Under ett halvår 2007 arbetade Lisbeth Grägg och Anna Wessman som konstnärer på Stadsarkivet i Malmö inom projektet *Skiss Skåne. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk* var namnet på Lisbeth Gräggs arbete, ett slags bildningsprojekt om Finland och en fortsättning på hennes undersökning kring den egna finlandssvenska identiteten.

BAKGRUND

Följande arbeten av konstnären tecknar en slags bakgrund till *Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk* på Stadsarkivet i Malmö.

På galleri Rostrum i Malmö visade konstnären en installation i form av ett tematiserat kafé, Ostrobotnia, Temat bestod av konstnärens bild/intryck av finska/ryska/polska kaféer. Kaféet var återskapade minnen, intryck och erfarenheter från hennes hemtrakt och andra platser hon varit på. Denna personliga bild var för en utställningsperiod under februari 2005 materialiserad och funktionaliserad som kafé.

Vita nylongardiner täckte galleriets stora fönster ut mot gatan. Intrycket av galleriets fönster var annorlunda jämfört med Västergatans för övrigt trendiga eller anonyma fönster på bagelcaféet, arkitektkontoret, tandteknikerlabbet, tingsrätten, porrbutiken, närlivs etc. På detta tillfälliga kafé serverade konstnären nybakade karelska piroger och finskt kaffe under galleriets öppettider.

En mindre artikel i lokalpressen hade orsakat folkstorm till galleriet. Flera finländare hade blivit intresserade av utställningen/kaféet och kommit dit. Några var irriterade över att pirogerna och kaffet var slut. Lisbeth hade inte räknat med anstormning av publik. Den dagliga pirogdeggen var inte så stor och kaffekitteln var inte beräknad för ett ordinärt kafé. Konstnären hade tagit för givet att besökarantalet skulle vara glest som vid en normal utställningsperiod.

Lisbeth Grägg

Jag drev kaféet på galleri Rostrum som hade bl a med mitt ursprung att göra och gjorde senare ett annat verk, *Men mamma... efter kriget...?*

Min pappa deltog som 20-åring i vinter- och fortsättningskriget. Mina föräldrar träffades innan han for till kriget. Då han kom tillbaks var han sårad. De skulle återuppta kontakten och bygga ett liv tillsammans. Jag ville veta hur det var - om livet och drömmarna blev annorlunda efter den traumatiska händelsen. Jag intervjuade min mamma om det.

Min pappa berättade en gång för många år sedan för mig om hur det gick till då han sårades i kriget. Jag tänkte att jag skulle skriva ned det, men gjorde det aldrig. Flera år senare skulle jag skriva, men då hade jag glömt så mycket att jag fick skriva en slags metahistoria om mitt minne av hans berättelse. Dessa båda berättelser ingick i en utomhusinstallation i en natur som påminde om bilder som ofta representerar Finland, med björkar, gräs och sjöar som motiv. Det var vid Box konsthall i Marieberg, augusti 2006. Jag var där med några andra medlemmar i Rostrum (konstnärskivet galleri). Min intervju med mamma blev klippta fraser där hon uttryckte sin lycka vid en viss tidpunkt i sitt liv och en slags summering av livet. Fraserna var loopade och ljud från en högtalare placerad i en björk. Högtalaren var riktad ut mot sjön. Från samma björk hängde ett pappersark med texten om mitt minne av pappas berättelse om då han blev sårad. Där hängde också ett fotografi av ett skogsparti, en fiktion av platsen där det hände. Under tiden då man läste denna berättelse hörde man loopen med min mammas fraser ett par gånger. Verket handlade om minnen, om liv och död, om lycka och olycka. Det handlade väldigt mycket om mig själv och om Finland.

RUM OCH METOD

Lisbeth Grägg (LG)

Jag tror att jag valde att ha ett förberett tema på Stadsarkivet för att jag var feg. Jag visste ju inte hur jag skulle bete mig på en arbetsplats som Skisskonstnär – förväntades jag hitta på en massa roliga saker för personalen, lösa deras problem och fixa jämlikheten åt dem? (Vi talade mycket om jämlikhets- och hälsoperspektivet under utbildningen på Skiss.) Jag valde kanske mitt tema för att jag skulle känna mig trygg, men jag var samtidigt också öppen för att det kunde hända vad som helst på arbetsplatsen. Jag var heller inte ensam - Anna och personalen var ju också där.

Jag ville ha kontinuitet i mitt eget skapande, fortsätta med det jag är intresserad av, i alla fall ha det som grund, för att inte förlora mig själv. Jag ville inte plötsligt göra saker jag inte hade någon relation till bara för att jag var i ett nytt sammanhang.

Jag hade läst en bok av Tom Sandqvist som heter 'Ni sjunger så vackert' som handlar just om invandring. Han berättar om sitt liv i Finland, sin barndom, sin pappa (som också var med i kriget), han berättar om hur det var att komma till Sverige som finlandssvensk. Han hänvisar ofta till Zacharias Topelius och diskuterar hem och hemlängtan.

Annelie Nilsson (AN)

Vem är Zacharias Topelius?

LG

Zacharias Topelius är en finländsk författare som levde 1818-1898. Han har skrivit historiska romaner, visor, sagor och psalmer. Han är mycket känd, i Finland vet man vem Zacharias Topelius är. Jag känner till honom, men vet inte mycket om vad han skrivit. Jag besökte för övrigt hans barndomshem i Nykarleby i somras, som av en händelse körde vi förbi där.

Det är många ingredienser i mitt projekt...

Jag läste boken 'Ni sjunger så vackert' igen då jag var på arkivet. Jag satt och surfade, skulle undersöka finlandssvenskheten och var jag befann mig i den. Jag känner mig historielös, jag är inte intresserad av historia. Jag känner mig obildad om Finlands historia. Jag har hela tiden levt med det här kriget, en viktig del i mina föräldrars generation och den moderna finländska historien. Historien lever än idag.

Mina föräldrar och jag har aldrig pratat öppet om kriget. Jag bär på ett tungt arv som jag knappt varit medveten om. Nu har jag börjat gräva i det, det är kanske mitt sätt att närma mig historia.

Och sisu - jag vet inte vad det är för något, för mig – har jag någon?

AN

Vad är Sisu?

LG

Sisu, har du inte hört talas om den finska sisun..? Det är en ousinlig, nästan magisk kraft och envishet som finnar har. Det som ska göras måste göras – till vilket pris som helst. De klarar allt när de *väl* bestämmer sig. Ja, jag hamnade på arkivet och där handlar ju allting om historia. Det var verkligen fel ställe för mig. Där rotade jag i det finlandssvenska.

Min första idé var att jag skulle söka upp finlandssvenskar i Malmö och samtala med dem om vissa begrepp som fanns i boken 'Ni sjunger så vackert'. Om Fosterlandet, Hem och Hemlängtan. Vad är Hemmet? Kan man ha två hemländer och hur är det i så fall? Allt som en invandrare kan fundera över.

Jag tänker på att jag kommer från Finland men inte lever upp till den där 'riktiga finlandssvensken' - en sådan som svenskarna tänker på. Jag låter ju inte som Märta Tikkanen eller Marc Lewengood, det förbryllar svenskarna. Och jag är inte heller finne - jag har svenska som modersmål. Jag får ibland höra att jag 'kan så bra svenska och inte bryter'.

Jag ville fotografera och intervjuar finlandssvenskarna. Men det blev att jag sysselsatte mig med den här Topelius istället. Jag blev som en kamelion - jag började jobba lite som en arkivarie, surfade på nätet och sökte information, läste böcker, försökte bilda mig. De bildar sig för jämnan på arkivet, går på föreläsningar.

Det var nog så jag kom på idén med morgonsamlingar på arkivet.

Jag mötte en gång i början av min vistelse där en farbror som frågade mig om jag var från Österbotten. Ja svarade jag. Då har du väl hört 'Österbottningarna'? Nej svarade jag. Vad!? Har du inte? Nej vad är det? Det är en opera skriven av Leevi Madetoja, honom måste du väl ändå känna till? Nej det gör jag inte.

Jag började tala om Kaurismäki istället.

Jag ville ta revansch så jag läste om Madetoja. Hans opera Österbottningarna är svår att få tag på. Jag hittade en skiva med Lieder av honom istället. Tänkte att jag minsann ska spela Madetoja på arkivet. Jag satte ett arbetstema 'Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk' för hela projektet. Det var Anna som såg den titeln på en bokrygg på arkivet, så det fick heta så.

Jag höll sex stycken morgonsamlingar under två veckor, de började klockan tio efter fikaten. Jag valde platser som passade till det som jag skulle prata om. Jag använde någon passande, på plats befintlig, möbel som talarstol. Jag var enkelt klädd. Inget trams och flams. Det skulle vara högtidliga morgonsamlingar, som en liten bildningscykel. Orden för dagen.

Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk

10 – 19 april 2007, kl 10.00

10 april, forskningsexpeditionen

13. Suomen soitto
69. Om Finlands folk

11 april, arkiv 1111

25. Terve päivä Pohjalainen eller
Taisto Tammi
71. Om finska språket

12 april, passagen utanför 2502

26. Suomen puu
Om SISU

17 april, arkiv 1221

29. Kotihin mielin
87. Om Finlands svenska befolkning

18 april, passagen utanför 2103

31. Land i vår sång
88. Om svenska språket

19 april, hörsalen

21. Synnyinmaja
91. Österbottningarna

Första samlingen inleddes med ett musikstycke av Madetoja och sedan läste jag ett kapitel ur Zacharias Topelius lärobok 'Boken om vårt land' som handlar om Finland. En ganska modern bok egentligen, den väver ihop geografi, språk och religion. Jag läste ett kapitel varje dag; om Finland som land, dess invånare, det finska språket, den svenska befolkningen och det svenska språket. Jag läste också om Sisu, men det var inte ur boken. Morgonsamlingarna bestod alltid av ett musikstycke som följdes av högläsning.

Jag spelade inte Madetoja varje dag som det var tänkt från början. Egentligen hade jag inte läst så mycket i 'Boken om vårt land' tidigare. Jag repeterade inför varje performance och då fick jag efterhand nya idéer om musiken. Jag valde en finsk tango till kapitlet som handlade om det finska språket. Det finska språket och tangon är så vackra tillsammans, det blir så dramatiskt. Då jag läste om Sisu spelade jag Björneborgarnas marsch, en militärmarsch. Till kapitlet om det svenska språket spelade jag Modersmålets sång, den sjöngs av en kör som sjöng hellre än bra, men med mycket känsla. Modersmålets sång sjunger man gärna vid festliga tillfällen, man förenas i den patriotiska finlandssvenskheten. Jag spelade Finlandia av Sibelius som avslutning på den sista samlingen. Ett vackert och patetiskt stycke. Jag öppnade dörren och fönstrena i hörsalen - det blev korsdrag - och släppte ut allt dammigt. Det var skönt. Men det var också som en hyllning, en hälsning, en mäktig avslutning för oss alla.

Man kommunicerar med mail på arkivet. Så jag skickade ut mail till personalen om morgonsamlingarna. De som inte har dator fick inbjudan i postfacket. Jag hängde också upp lappar på dörrarna dagen före varje performance.

RUM OCH MÖTEN

AN

Kom det nån på morgonsamlingarna?

LG

Det var en trogen trupp som kom varje gång. Några kom aldrig, några kom när de kunde eller kanske hade lust. I medeltal var det sex till tio personer. Det kändes som en publik. Hade det bara varit två hade det fallit lite. Jag kände mig väldigt nöjd med att det blev en liten samling med lagom antal personer.

AN

Du utgick alltid från Topelius? Var det alltid hans bild av Finland som du läste?

LG

Ja. Det var en läsebok för skolan jag läste ur. Jag hade ett bildningssyfte. Det skulle inte vara min bild av landet. Och jag läste lika mycket för mig själv.

AN

Används läseboken fortfarande i finska skolor?

LG

Det vet jag inte, det tror jag inte, men man känner säkert till och läser hans sånger, dikter och sagor, sjunger hans psalmer. Han är så känd. Det var mer det som var viktigt. Egentligen har Tom Sandqvist inte med det här att göra, det var mer att jag fick näring av hans bok. Att jag valde Topelius var för att det var så ur...

AN

Urfinskt? Eller viktigt för nationen Finland?

LG

Jag har ju ingenting med hans beskrivning att göra, det är en väldigt gammal och romantisk beskrivning. Topelius har präglat människorna, deras barndom. Den ger en bild av Finland som fortfarande lever kvar. Nu finns andra bilder av Finland också, landet är modernt och framgångsrikt. Hur passar de här bilderna ihop? En prövning för mig själv att komma åt det där historiskt belastande... Topelius är ett sådant begrepp. Jag har säkert läst om inte hela så delar ur hans bok i skolan, men jag minns det inte.

AN

Fanns det möjligheter att ställa frågor till dig efter morgonsamlingen?

LG

Den första gången jag hade morgonsamling kom det en man fram till mig och pratade om huruvida det finns en folkkaraktär. Jag hade inte då bestämt mig för hur jag skulle avsluta performancen. Hur jag skulle stiga av scenen så att säga. Jag stod där och famlade. Efter den gången bestämde jag mig för att göra ett tydligt slut. Jag slog igen boken, nickade och så gick jag. Då fanns det inte direkt något tillfälle att prata med mig. Jag ville hålla det som en performance eller sagoakt.

AN

Men efteråt var det ingen som frågade dig om det hela, mailade dig eller?

LG

Nej det var det inte. Jag var inte den som inbjöd till det heller eftersom jag inte stannade kvar i rummet. Vid närmare eftertanke – det var nog en jag pratade med senare en gång i korridoren, men inte om mitt ämne utan mera om att jag gjorde performance.

AN

Du har aldrig knytit ihop detta arbete med kaféet på Rostrum, *Ostrobotnia*? Då fick du kontakt med finlandssvenskar och finländare utan att du hade planerat för det. Vad jag förstod så var det anstormning. Din första tanke med arbetet på arkivet var att involvera andra människor utifrån. Men det kanske du kommer att göra så småningom?

LG

Jag hade tänkt börja med att intervjua finlandssvenskarna. Men det blev att jag började i andra änden istället, med performancen och de tog över. Jag tänkte också att jag skulle göra allting samtidigt. Men det blev för stort, jag hade inte plats för allt på en gång.

En av dom som besökte kaféet var en gammal klasskamrat till mig, vi gick ett år tillsammans, i första eller andra klass. Han har också flyttat till Malmö. Jag har haft kontakt med honom, han är intresserad av att medverka i intervjuprojektet. Jag planerade inte att vilja ta kontakt med besökarna igen när jag hade kaféet. Under min vistelse på arkivet kontaktade jag f d ordförande för *Finlandssvenska Skånegillet*. Genom henne har jag fått namn. Jag vill träffa några från Österbotten att samtala med och intervjua. Det finns faktiskt en del. Men nu har jag pratat så mycket om just detta att jag nästan är trött på det...

AN

Varför valde du Arkivet? Valde Arkivet dig? Eller valde Skiss Skåne Stadsarkivet i Malmö?

LG

Det fanns inga arbetsplatser färdiga på Skiss, så vi fick söka själva under utbildningen. Det blev en

omständlig process. Anna hade varit på Arkivet förr, tyckte att det verkade vara en trevlig arbetsplats och hon hade en idé. Jag fick panik till slut, jag tyckte det var så jobbigt att behöva söka efter en arbetsplats och jag ville absolut inte jobba ensam. Så blev det att jag hängde på Anna - jag tänkte det verkade intressant på arkivet, tyckte Anna var trevlig, det kunde bli bra.

AN

Så ni fick välja arbetsplats?

LG

Jag på arkivet, jag som inte är intresserad av historia... Jag har som sagt ett komplicerat förhållande till det där. Jag om någon borde ha ett intresse för mitt lands historia.

AN

Du besvärjde hotet...

Känner du att du var mer konstnär än konsult på Stadsarkivet?

LG

Ja. Men det var meningen också, det var viktigt att vi var konstnärer på arbetsplatserna.

Vi har arbetat olika. Jag är säker på att det jag gjort har varit utvecklande för personalen, att det gett dem någonting (de återupptäckte t ex platser i arkivet, hur vackra de var, de 'såg dem med nya ögon'). Kanske inte på samma sätt som där konstnärerna involverat personalen mera aktivt, arkivpersonalen har ju inte deltagit aktivt. Arbetsplatser är olika och har olika förutsättningar, alla konstnärer och all personal också och då blir ju projekten olika.

Ett annat konkret resultat av mitt bildningsprojekt på Stadsarkivet var ett föredrag som hölls av Rita Ström Olofsson (som hjälpte mig med kontakterna till finlandssvenskar från Österbotten). Hon höll föredraget 'Att tillhöra en minoritet i Finland - och i Sverige' i hörsalen på Stadsarkivet. Samtidigt bjöd jag på karelska piroger.

Ytterligare aktivitet, som var inspirerad från konstnärerna på Pärönskogens vårdboende, var att jag tecknade av några ur arkivpersonalen då de arbetade på sina rum. Jag upplevde en intimitet i koncentrationen i den överenskomna situationen. Då vi tog paus kunde vi tala om allt möjligt. Detta blev en unik kontakt som jag inte upplevde i andra sammanhang på arkivet.

Hej,
Det var ett tag sedan jag tecknade människor,
så jag tänkte jag skulle passa på nu när jag jobbar
här och det finns så många modeller.
Vill du sitta modell för mig?

Jag kommer till ditt/ert rum och
tecknar av dig. Du kan fortsätta med arbetet
under tiden, så jag stjälar ingen tid av dig - du
kan så gott det går helt enkelt glömma bort
att jag finns. Eller kan vi prata om båtarna som
passerar arkivet varje dag – eller något annat.
Du behöver inte sitta helt stilla.
Du får en av mina teckningar.

Osa
antingen till denna mailadress eller
lisbeth.grägg@malmo.se

Mvh
Lisbeth Grägg (den ena konstnären på arkivet)

AN
Du gick delvis in i Stadsarkivets struktur?

LG
Vi fick ett rum med en dator. Vi gick till vårt rum som alla andra. Jag höll också på med forskning. Vi var inte på arkivet varje dag, men vi var där mycket i början, två tre dagar i veckan. Vi satt med på fikaket för att lära känna personalen. Vi planterade in oss där. Vi var på några möten. Sedan förlorade vi vårt rum, vi hade det ungefär två månader. Då tilldelades vi en plats i källaren - ett bord, två stolar och en hylla. Vi var utan dator och det komplicerade vår tillvaro lite. Vi hade inte heller någon dörr att stänga om oss längre.

KONSEKVENSER

AN
Vad har arbetet på Stadsarkivet fått för konkreta konsekvenser för dig i form av uppdrag? Har du fått erbjudande om utställningar? Eller erbjudande om kommersiella uppdrag?

LG
Jag har inte fått några uppdrag. Jag har inte försökt sälja in något ännu. Halvåret på Stadsarkivet har mest haft betydelse för mitt konstnärliga arbete. Jag har ju gjort nya verk och det har fört mig framåt. Anna Wessman, konstnärerna på Pärönskogens vårdboende (Marianne Andersson och Anna Bokström) och jag ska tillsammans ha en utställning på Konstfrämjandet (mars 2008). Vi har träffats regelbundet under detta halvår under arbetsnamnet 'Demografiska deckare'. Vi sysslar alla fyra med människor och deras livsöden.

AN
Är det en utställning inom Skiss?

LG

Nej, det är en fortsättning på vårt samarbete som påbörjades inom Skiss.

AN

Vad tror du att ditt arbete på Stadsarkivet får för konsekvenser för Malmö stad/Stadsarkivet?

LG

Jag vet inte riktigt. Chefen verkar ganska öppen. Jag tror att de flesta i personalen uppskattar att vi har varit där. Kanske somliga tycker att vi är konstiga filurer som har hittat på något där. Jag vet inte vad det betyder på ett längre och djupare plan. Forskare ska intervjua personalen om detta. Det känns inte problematiskt för mig om Stadsarkivet/Malmö stad profilerar sig utåt med hjälp av det arbetet jag gjort på Stadsarkivet. Så länge de anger källan. Jag kan se att det finns många trådar för mig att dra i då det gäller både fortsatta eventuella uppdrag och mitt eget arbete. Det finns personer jag kan kontakta som arbetar med internationella kontakter inom Malmö stad t ex, Vasa är dessutom vänort till Malmö. Det finns vägar att gå.

Jag har fotograferat Tysklandsbåtarna från fönstret i fikarummet på Stadsarkivet. Det var ett sidospår under min vistelse där. Nu ska jag göra vykort av dem, sätta dem i ett vykortsställ som ska hänga i fikarummet. Som en påminnelse till personalen om hur fin utsikt de har, kanske kan vykortet även väcka tankar om deras egna längtor och resor.

Stadsarkivet har vykort av passagerarbåtarna som trafikerade Danmark och Sverige*. De finns i lådor i arkiven. Det är från dem jag fått idén till mina vykort.

*Färjetrafiken mellan Sverige och Danmark avvecklades efter Öresundsbronns öppning. Färjeterminalerna som var belägna i närheten av det nuvarande stadsarkivet revs 2003.